

УДК 81'255.4

ВІДТВОРЕННЯ СВОЄРІДНОСТЕЙ ПОЕЗІЇ “ДО МІСЯЦЯ” ЙОГАННА ВОЛЬФґАНґА ГЕТЕ У ПЕРЕКЛАДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА

Христина Дяків

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: khrystyna.dyakiv@gmail.com*

Статтю присвячено дослідженню специфіки поезії Й. В. Гете “An den Mond” у перекладі Г. Кочура. Здійснено аналіз вірша Й. В. Гете у лінгвістичному, літературознавчому та лінгвопоетичному аспектах. На основі перекладу поезії досліджено принципи перекладацької праці Г. Кочура.

Ключові слова: своєрідності поезії, “An den Mond”, Й. В. Гете, Г. Кочур, принципи перекладацької праці.

Г. Кочур має у своєму творчому доробку, який утворює своєрідну панораму світової поезії від античних до найновіших часів [2, с. 116], як філософську, так і любовну лірику Й. В. Гете, до якої належить і поезія “До місяця” [6, с. 115]. Сам перекладач переконаний, що “у перекладі віршів планування взагалі протипоказане” [3, с. 270].

Спершу пропонуємо аналіз оригінального твору, що уможливило подальше дослідження перекладу у виконанні Г. Кочура, який, власне, стверджував, що “перекладач мусить бути освіченою людиною, знати якнайбільше – хтозна, з чим йому доведеться зустрітися в тому чи іншому перекладі. Беручись перекладати один твір якогось письменника, бажано знати всю його творчість та й біографію, та все те ще й на тлі епохи. Та щоб критична література теж не була для перекладача книгою за сімома печатками. Та щоб особливості творчої індивідуальності письменника, його місце в літературі національній та в контексті літератури світової не були секретом для перекладача. Ну, й так далі, й тому подібне. Тут вимоги можуть зростати й зростати [...] Труднощів тут багато різноманітних, і перемагати їх треба весь час і всіма можливими способами” [3, с. 269].

AN DEN MOND
(1776–1778)

Füllest wieder's liebe Tal
Still mit Nebelglanz
Lösest endlich auch einmal
Meine Seele ganz.

AN DEN MOND
(1789)

Füllest wieder Busch und Tal
Still mit Nebelglanz,
Lösest endlich auch einmal
Meine Seele ganz;

ДО МІСЯЦЯ

Летється млистый племінь
твій
На луги й ліси;
Може, ти душі мої
Забуття даси.

<p>Breitest über mein Gefild Lindernd deinen Blick Wie der Liebsten Auge, mild Über mein Geschick.</p>	<p>Breitest über mein Gefild Lindernd deinen Blick, Wie des Freundes Auge mild Über mein Geschick.</p>	<p>Світиш лагідно навкруг, Осявася лан, Як скрашав би вірний друг Вбогий мій талан.</p>
<p>Dass du so beweglich kennst, dieses Herz in Brand, Haltet ihr wie ein Gespenst An den Fluß gebannt,</p>	<p>Jeden Nachklang fühlt mein Herz Froh und trüber Zeit Wandle zwischen Freud und Schmerz In der Einsamkeit.</p>	<p>Про веселе й про сумне У моїм житті Опановує мене Спомин в самоті.</p>
<p>Wenn in öder Winternacht Er vom Tode schwillt Und bei Frühlingsleben Pracht An den Knospen quillt.</p>	<p>Fliesse, fliesse, lieber Fluss! Nimmer werd ich froh, So verrauschte Scherz und Kuss, Und die Treue so.</p>	<p>Плиньте, хвилі голосні! Щастя все пройшло: Втіхи, вірність – мов у сні, Наче й не було.</p>
<p>Selig, wer sich vor der Welt Ohne Haß verschließt, Einen Mann am Busen hält Und mit dem genießt,</p>	<p>Ich besass es doch einmal, Was so köstlich ist! Dass man doch zu seiner Qual Nimmer es vergisst!</p>	<p>Був і в мене скарб один Над усі скарби,– Що ж лишив по собі він, Крім жалю й журби?!</p>
<p>Was den Menschen unbewußt Oder wohl veracht' Durch das Labyrinth der Brust Wandelt in der Nacht.</p>	<p>Rausche, Fluss, das Tal entlang, Ohne Rast und Ruh, Rausche, flüstre meinem Sang Melodien zu.</p>	<p>Без упину, річко, плинь Між полів, кущів, Додавай своїх квилінь В мій самотній спів.</p>
<p>Wenn du in der Winternacht Wütend überschwillst, Oder um die Frühlingspracht Junger Knospen quillst.</p>	<p>Wenn du in der Winternacht Wütend überschwillst, Oder um die Frühlingspracht Junger Knospen quillst.</p>	<p>Коли рвучко восени Мчиш вали прудкі, Коли поїш із весни Молоді бруньки.</p>
<p>Selig, wer sich vor der Welt Ohne Hass verschliesst, Einen Freund am Busen hält Und mit dem genießt,</p>	<p>Selig, wer sich vor der Welt Ohne Hass verschliesst, Einen Freund am Busen hält Und mit dem genießt,</p>	<p>Щасний той, хто в плині літ, Без чуттів лихих, З другом, занедбавши світ,</p>
<p>Was, von Menschen nicht gewusst Oder nicht bedacht, Durch das Labyrinth der Brust Wandelt in der Nacht.</p>	<p>Was, von Menschen nicht gewusst Oder nicht bedacht, Durch das Labyrinth der Brust Wandelt in der Nacht.</p>	<p>Дізнає утіх, Що, зневажені в людей Чи незнані їм, Повнять лабіринт грудей В мороці нічнім.</p>

Дев'ятистрофний вірш датований 1789 р. і, ймовірно, створений після повернення Й. В. Гете з Італії. Перший шестистрофний варіант даної поезії з'явився приблизно у 1776–1778 роках, у пізній період “Бурі і натиску” Й. В. Гете, або у ранній ваймарський період. Його знайдено (до цієї версії вірша додавались також і ноти) серед листів до придворної дами Шарлотти фон Штайн, до якої поет мав надзвичайно ніжні почуття, але яка не відповідала йому взаємністю. Шарлотта фон Штайн була на сім років старшою від поета та водночас мамою сімох дітей.

Хоча тема залишається тою ж, важливим є порівняння обох версій вірша “До місяця”, де відбулися зміни в таких аспектах: автор замінив слово *кохана* на *друг*. Новою є строфа *Jeden Nachklang*, яка вказує на спогад про минуле. Строфа *'s liebe Tal* змінена на *Busch und Tal*, через що втрачається особистісний смисл висловлення. У чотирьох нових строфах вирізняється спогад, жаль за пережитими втратами. В останніх строфах змінені слова (*Mann < Freund* (під другом автор мав на увазі Карла Августа); *wohl veracht < nicht bedacht*). Хоча початкові й останні строфи обох версій збігаються, у первинному вірші переважає магія природи, в остаточному варіанті – спогади про минуле. Тут наявні класичні погляди на життя зрілого Й. В. Гете.

Ймовірно, має право на існування думка, що Й. В. Гете повернувся до цього твору через десять років із зовсім іншими налаштуваннями і ставленням до життя, тобто помітна переоцінка цінностей “любов – дружба”.

Щоби збагнути своєрідності образів та повноту художнього багатства цього твору, вважаємо за доцільне проаналізувати його за трьома напрямками: лінгвістичним, літературознавчим та лінгвопоетичним.

Лінгвістичний аналіз тексту охоплює такі рівні, як фонетичний, морфологічний і синтаксичний. *Фонетика*. Спокійний ритм вірша зумовлений чотири- і тристопними хорейми з перехресним римуванням, як і зіткнення наголошених складів останнього і першого рядків строф передбачають виникнення пауз. Віршованій мові Й. В. Гете надають підсилення звукової та інтонаційної виразності й музичності алітерації (рядки 13, 15, 22, 23 25, 26), спрощене римування (а в а в), ритм як повторення наголошено-ненаголошеної пари складів (хорей); можна виявити емпатичний, фразовий та інший наголос, знайти редукцію (наприклад, *werd[e]*), яка свідчить про усно-мовленнєвий стиль Розповідача. *Лексика*. У поезії переважають кореневі слова, а саме іменники, тобто наявна загальноконвенційна семантика слів. *Морфологія*. Часові форми презенс і претерітум демонструють протиставлення теперішніх почуттів та спогадів. *Синтаксис*. У вічі впадають окличні речення та імперативні речення-звертання до річки.

Літературознавчий підхід, як відомо, спирається на екстралінгвістичні чинники: персонажі, сюжет, деталізацію тощо як складові художньої форми та тему, проблематику, пафос тощо, як компоненти художнього змісту [1, с. 476]. Форма твору частково перетинається із фонетичним аспектом лінгвістичного опису.

Композиція сюжету поезії: експозиція (строфи 1 і 2 про розмову з місяцем), зав'язка (строфи 3–5 з описом почуттів Розповідача), кульмінація (строфи 6 і 7), розв'язка (строфи 8–9 щодо важливості дружби).

Можна також виділити систему персонажів (автономність Розповідача, Місяця і Річки). Структурно вірш складається з таких блоків, які спричинені зміною адресата: звертання до місяця (строфи 1–3), пережиті події ліричного героя (строфи 1–3), звер-

таня до річки і власні переживання (строфи 4–7), заклик до всіх цінувати дружбу (строфи 8–9).

Лінгвопоетичний аналіз. Безперечно, ключовим у поезії Й.-В. Гете є антропоцентричний підхід. Дотримуємося думки, що даний вірш – це першочергово інтимна лірика, а не пейзажна, що підтверджується двошаровістю її смислу.

Ландшафт згадується у строфах 1, 2, 4, 6 та 7, до того ж у трьох останніх постає образ вічноплинної ріки. Місяць не експлікується безпосередньо, а звертання до нього знаходимо у строфах 1 і 2. Лише з назви відомо, що йдеться про місяць.

Строфа 1. Ліричний герой прогулюється вночі біля річки, описуючи природу і свої почуття. Природа викликає позитивні емоції, вона заспокоює і спонукає до роздумів. Нічна розмова з місяцем була улюбленим мотивом часу, який зображає у ліриці Й. В. Гете природу як супутницю чуттєвої особистості. Довірливі стосунки ліричного героя з природою наголошені у тексті за допомогою фраз *Füllest wieder, Lösest endlich* та *Breitest lindernd*.

Строфа 2. Прикметники *still* (Z. 2), *lindernd* (Z. 6) та *mild* (Z. 7) мають втішальний вплив місяця на ліричного героя, який порівнює місяць з другом, що мовчазливо спостерігає, дає можливість виговоритися, вилити душу. М'яке сяйво місяця, яке тамує біль, асоціюється з очима друга (коханої), чому завдячує виникнення персоніфікації “погляд”. М'який полиск місяця зцілює зранене серце ліричного героя. Надалі ключовим виявляється слово *Geschick* (Z. 8), яке змінює настрій поезії. Ліричний герой наче пробуджується після усвідомлення свого талану, розуміє свою самотність.

Строфа 3. Хоча образ Місяця символізує спокій, та помітні сум'яття і тривога ліричного героя, його туга, сум за чимось, що він безповоротно втратив. У третій строфі у другому і третьому рядках автор використовує антитези (*Froh und trüb, Freud und Schmerz*), що увиразнюють внутрішній розпач ліричного героя і демонструють зв'язок із минулим.

Строфа 4. Звертання до ріки експлікується у строфі 4 як *lieber Fluß*, у строфі 6 – *Fluß* та в строфі 7 – *du*. Ліричний герой ідентифікує себе більше як ріку, а відстань до місяця стає недосяжною, а отже, не знати йому спокою. Імперативи *Fließe!* та *Rausche!* немовби проганяють такий стан мовця і допомагають йому у такий спосіб навіювати нові мотиви. Ріка – це зміна, плинність усього. Алітерація *Fliesse, fliesse, lieber Fluss!* підсилює наростання інтонації у вірші.

Строфа 5. Природа постає як визволитель, а зміна пейзажу символізує рух, динаміку. Плинність річки уособлює промайнуле щастя (*Ich besaß es doch einmal*, Z. 17). Разом з тим зростає інтенсивність переживань. Категоричність героя викликає співчуття читачів: *Nimmer werd ich froh* (Z.14) або *Daß man doch zu seiner Qual Nimmer es vergißt!* (Z.19–20).

Строфа 6. У строфі 2 мовець спроможний лише споглядати місяць, а в строфі 6 наближений до ріки: *flüßtre meinem Sang Melodien zu*. Алітерація *Ohne Rast und Ruh* відображає плинність ріки як символ життя. У третьому рядку шостого чотиривірша використано антитезу і метафору *Rausche, flüßtre meinem Sang*, які підсилюють емоції мовця і роль річки як друга і рятівника.

Строфа 7. Метафора у сьомій строфі, що охоплює усі чотири рядки, відображає страждання ліричного героя, який розривається між агресією, котру підсилює алітерація (*Wenn du in der Winternacht wütend überschwillst*), і депресивно-меланхолічним

настроєм (зима – весна). Таким чином можна провести паралель із третьою строфою (*zwischen Freud und Schmerz*), що віддзеркалює внутрішній стан мовця. Ця строфа є власне кульмінацією поезії.

Строфи 8–9. Останні дві строфи відображають тугу за гармонією, справжніми почуттями і щастям, які може дати вірна дружба. Розповідач апелює до всього людства, щоб воно цінувало дружбу. Під метафорою *лабіринт грудей* Й. В. Гете має на увазі серце, де акумулюються почуття. Образ друга й образ природи зливаються воедино (*Durch das Labyrinth der Brust Wandelt in der Nacht*), підкреслюючи всепереможну силу останньої.

У поезії також знаходимо персоніфікації (Str. 1, V. 3; Str. 6; V. 3 usw.), за допомогою яких природа, зокрема місяць та річка, наділена людськими рисами, завдяки чому вони стають повноцінними співрозмовниками, ба навіть друзями, яким можна довіритись. Однак образи місяця та річки протиставляються: спокій – бурхливість почуттів, статика – динаміка.

Образ природи – це своєрідна проекція внутрішнього світу ліричного героя, який залишився з нею на самоті. Одинокість і недоторканість є важливими рисами природного ландшафту. Помітне спершу протистояння, напруженість між героєм та природою (сповнене спокою і тиші сяйво місяця та тривога героя). Однак саме так відбувається зцілення ліричного героя за допомогою розмови з природою, яка слухає і розуміє.

Дві останні строфи ґрунтуються на одному реченні, чим утворюють цілісний спокійний прикінцевий акорд. Саме ці строфи разом з двома першими, які також утворені одним реченням, обрамлюють емоційні окличні чотиривірші всередині поезії.

За Т. Кияком, О. Огуєм та А. Науменком, “у художньому висловлюванні панує лише одна функція – естетична, а аспекти пізнання, виховання та розваги притаманні йому як неголовні компоненти” [1, с. 462]. Виконання цієї функції Г. Кочур досягнув сповна, адже він влучно й адекватно передає інтонацію, ритм, розмір і рими досліджуваної поезії.

Перекладач намагається відтворити алітерації у першій строфі поезії (11 літер *l* в оригіналі та 6 літер *л* у перекладі), та трохи не вистачає слова *still* у першій строфі перекладу, що саме підкреслювало б мовчазну згоду місяця і його розуміння. Відсутність прислівника *endlich* успішно компенсується перекладом *забуття дасу* для *ganz lösen*. Таким чином перекладач дає можливість реципієнту передбачити переживання Розповідача у наступних строфах, тобто вже з перших рядків відчутна меланхолійність поезії.

У другій строфі Г. Кочурові не вдалося зберегти метафору *Blick*, яка підсилює персоніфікацію місяця. Відповідно, тому й зникають метафори у комплексі *Blick, des Freundes Auge*. Драматизму цій строфі додає епітет перекладача *вбогий мій талан*.

У третій строфі відбулася вдала трансформація слова *спомин* у 4 рядку (*Nachklang* у 1 рядку), збережено антитезу (веселе – сумне – *Froh und trüb*). Цікавим є використання ресурсу української мови для відтворення п’яти слів німецького тексту *Wandle zwischen Freud und Schmerz* лише двома словами *Опановує мене* з бездоганим збереженням трьох повних і однієї неповної стоп хорей.

У перекладі зберігається також алітерація у першому рядку четвертої строфи *Fliesse, fiesse, lieber Fluss! Плиньте, хвилі голосні!* Помітна кропітка робота перекла-

дача над попередньою версією поезії Й. В. Гете, який зробив оригінал для українського читача ще ціліснішим, випустивши слово *Kiss*, яке б лише спантеличувало читача темою любові, а не дружби.

У п'ятій строфі риторичне запитання перекладу змінює окличне речення оригіналу, що, однак, не порушує змісту поезії. Але зникає повтор *rausche* німецького варіанта, та не зовсім імпонує вибір слова *квиління* (*Додавай своїх квилінь В мій самотній спів*) на протизвагу німецькому *flüstere meinem Sang Melodien zu*. Український тлумачний словник подає таке значення цього слова: **квиління** – Дія за значенням квилити та звуки, утворювані цією дією. 1) Жалібно стогнати, стиха плакати. || Плачучи, тихенько пицати (про дитину). | Видавати жалібно мелодію (про музичний інструмент). 2) Жалібно кричати (про птахів) [5]. Німецькому тексту не характерний такий трагізм і меланхолія, які пропонує український переклад у поєднанні квилінь і самотнього співу.

У сьомій строфі Г. Кочур замінив образ зими на осінь, трохи порушивши динаміку змін та символіку (зима – весна, а не осінь – весна).

Ще одним доказом глибокого і вичерпного аналізу оригіналу є переклад лексеми *veracht'* (*зневажені*), який був у першому варіанті поезії Й. В. Гете і який емоційніше забарвлений, аніж *bedacht*.

Блискуче перекладач дотримується форми двох останніх строф у вигляді єдиного речення, а також адекватно передає метафору *лабіринт грудей в мороці нічнім*.

Очевидно, аналізувати титанічну перекладацьку працю доводиться легше, ніж дотримуватися кочурівського “Сідай і перекладай” [3, с. 268]. Проте не можна не погодитися з Г. Кочуром і в тому, що “треба уникати категоричних приписів і суворих апріорних правил, якими перекладачі повинні неухильно керуватися. Нехай в окремих випадках справу вирішує такт перекладача, його досвід, смак, поетична інтуїція – часом це дає добрі наслідки. Ну, а наближати класику до читача, спрощуючи її, модернізуючи мову – цього, звичайно, не треба робити. Читач повинен знати класику справжню, а не “пристосовану” [3, с. 272].

Г. Кочур у перекладі поезії “До місяця” зберіг концепцію автора як на мікро-, так і на макрорівнях. Безперечно, перекладач дотримувався основних принципів перекладу і намагався передати дух обох часових епох – “Бурі і натиску” та епохи Класицизму, не оминаючи при цьому своєрідності творчості Й. В. Гете.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кияк Т. Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 592 с.
2. Коляджин Н. Григорій Кочур – перекладач, історик та теоретик українського перекладу. [Електронний ресурс] / Наталія Коляджин. – Режим доступу : http://szlavintezet.elte.hu/publications/russ_pub/studiarussica/23/12Koljadzsin.pdf
3. Кочур Г. Відповіді на запитання анкети “З творчої майстерні перекладача” / Григорій Кочур // Назаркевич Х. Я. Основи перекладознавства. Ч. 1: Теоретичний курс: Навчальний посібник / Христина Назаркевич. – Львів: Вид. центр ЛНУ, 2010. – С. 268–274.

4. Кочур Г. Третє відлуння: поетичні переклади / Упоряд. А. Г. Кочур. – К. : Рада, 2000. – С. 199–200.
5. Словник української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua/s/kvylyty_
6. 1400 Deutsche Gedichte und ihre Interpretationen. – Frankfurt a. M. & Leipzig, 2002. – Bd. 2 : Johann Wolfgang von Goethe. – S. 115.

Стаття надійшла до редколегії 18.11.2013

Прийнята до друку 24.01.2014

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОЭЗИИ “К МЕСЯЦУ” ЙОГАННА ВОЛЬФГАНГА ГЕТЕ В ПЕРЕВОДЕ ГРИГОРИЯ КОЧУРА

Кристина Дяків

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: khrystyna.dyakiv@gmail.com*

Статья посвящена исследованию специфики поэзии Й. В. Гете “An den Mond” в переводе Г. Кочура. Осуществлен анализ стихотворения Й. В. Гете в лингвистическом, литературоведческом и лингвопоэтическом аспектах. Базируясь на переводе данной поэзии, исследовано принципы переводческой деятельности Г. Кочура.

Ключевые слова: особенности поэзии, “An den Mond”, Й. В. Гете, Г. Кочур, принципы переводческой деятельности.

THE REPRODUCTION OF THE DISTINCTIVE FEATURES OF THE POEM “TO THE MOON” BY JOHANN WOLFGANG GOETHE IN THE TRANSLATION OF HRYHORIY KOCHUR

Khrystyna Dyakiv

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: khrystyna.dyakiv@gmail.com*

This article discusses J. W. Goethe’s poem “To the Moon” and its Ukrainian translation by Hryhoriy Kochur. The analysis of the poem and its translation is conducted from the linguistic, linguopoetic, and literary perspectives and sheds light on Kochur’s approach to translation.

Key words: distinctive features of the poem, “To the Moon”, J. W. Goethe, H. Kochur, principles of translating activity.